

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Державне управління, 1(15), 5-10.
УДК 351
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2022/15-1/9>

Петро Ворона, д-р наук з держ. упр., проф.
голова Всеукраїнської спілки ветеранів "Братерство батальйону «Фенікс»",
начальник управління грантового забезпечення Національного фонду досліджень України, Київ, Україна

Леонід Бобрицький, канд. юрид. наук
помічник-консультант народного депутата України, Київ, Україна

ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН ДОБРОВОЛЬНОГО РУХУ В УКРАЇНІ ЯК РЕАКЦІЯ САМОЗАХИСТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В 2014 РОЦІ

Досліджено військово-історичний аспект виникнення та правовий феномен відродження добровольчого руху в Україні як реакції відповіді та самозахисту від окупації та російської агресії на Сході України. Розглянуто правовий аспект законності утворення та діяльності громадських воєнізованих формувань.

Досліджено етапність створення найбільш відомих та дієвих добровольчих батальйонів, їх участь у захисті від російської агресії. Доведено, що утворення в Україні в 2014 році добровольчих батальйонів було не тільки вкрай необхідним, а й цілком законним, хоча не повністю відповідало правовому полю держави.

Автори зауважують, що добровольчі батальйони в найкритичніший час для держави врятували Україну від окупації її південно-східних територій регулярними військами Російської Федерації. Зазначено, що Україна конче потребує законодавчого врегулювання питань збройного опору агресору, за прикладом Литовської Республіки та інших європейських держав.

Розгортання дискусій з приводу законності заснування добровольчих батальйонів, на думку авторів, є намаганням розколоти українське суспільство з метою суттєвого послаблення національної безпеки України. Акцентовано увагу на небезпеці маніпулювання окремими політичними силами проблематикою адаптації до мирного життя учасників АТО та використання їх як протестного електорату.

Ключові слова: органи державної влади, місцеве самоврядування, національна безпека, громадянське суспільство, добровольчі батальйони, агресія РФ на сході України; Збройні Сили України, сепаратизм, військова агресія

Актуальність теми. До і після Революції гідності стан справ в Україні був занадто важким для подальшого поступу країни в ЄС і світове співтовариство як з економічного, військового, так і політичного боку. Стало зрозуміло, що Збройні сили України (ЗСУ), практично зруйновані владою В. Януковича, перебувають у жалюгідному стані, а внутрішні війська та міліція були деморалізовані, тому чинити опір агресору і сепаратистам мали змогу лише лічені підрозділи. Армія залишилася практично не боєздатною, не забезпеченою з усіх позицій (техніка, озброєння, кількість особового складу, обмундирування, амуніція, провізія, пальне тощо). Дуже добре знала і розуміла стан українського війська Росія, яка окупувала Крим без "єдиного пострілу". Саме тому в реаліях соціальної нестабільності українського суспільства потреба у волонтерстві та альтруїзмі загострилася.

Для розв'язання "безпекових армійських проблем" зусиль і фінансових вкладень держави стало замало, а держава та її організації тоді потребували допомоги населення, готового на безкорисну працю. Так сталося, що в Україні захищати державу від російської агресії разом зі ЗСУ та Національною гвардією України постали добровольчі батальйони і волонтерські організації [3]. Захист незалежності і суверенітету України від агресії РФ у т. з. гібридній російсько-українській війні розпочався саме з руху добровольців, які поїхали на Донбас прямо з розстріляного Майдану. Узнавши про окупацію Криму, вони не всиділи і відчували, що зобов'язані та можуть захистити свою країну від лиха.

Розглядаючи військово-історичний аспект "добровольчого руху", слід зауважити, що добровольчі військові формування неодноразово доводили свою високу ефективність у тяжкі для України часи та зазвичай завдавали супротивнику відчутних ударів і потребували при цьому мінімум ресурсних витрат. Яскравими історичними прикладами можна зазначити військові перемоги

козацьких військ, військових формувань часів УНР-ЗУНР (зокрема й Легіон Січових стрільців, "гайдамаки", "вільне козацтво", "холодноярівці" та інші повстанські загони), добровольчої армії під командуванням Нестора Махна, потужні тактичні перемоги Української повстанської армії (УПА) під час Другої світової війни. Героїчна боротьба цих формувань у боротьбі за волю та незалежність України (УПА – аж до середини п'ятдесятих років ХХ ст., а потім у сталінських таборях) стали яскравим прикладом жертвовної боротьби для нового українського війська.

У новітній історії добровольчі формування Чеченської республіки фактично перемогли регулярну армію Російської Федерації під час першої російсько-чеченської війни 1994–2000 рр.

Водночас окремі вітчизняні політики й "правознавці" постійно намагаються нав'язати громадськості дискусію щодо правочинності таких військових формувань, ставлять під сумнів законність їх утворення. У свою чергу, вважаємо, що особливим розділом в новітню історію держави слід вписати дії Українських добровольчих батальйонів під час загарбницької війни РФ проти України, що точиться з початку 2014 року й до сьогоднішнього часу. Саме такі добровольчі підрозділи, як "Азов"; "Айдар"; "Донбас"; "Дніпро"; 25 БТрО "Київська Русь"; 39 БТрО "Дніпро-2"; 40 БТрО "Кривбас" та інші, яких в Україні налічувалось більше ніж тридцять, зупинили наступ російських регулярних військ у 2014 р. І дослідження проблематики їх формування, управління, трансформації в ЗСУ, сприяння територіальній обороні, а в результаті становлення як складника національної безпеки України – потребує дослідження на перетині військових наук, державного управління, політології, правничих наук, історії, соціології та психології. Це має бути ретельне мультидисциплінарне дослідження цього

феномену, завдяки якому було зупинено російського агресора на Сході України.

Метою статті є дослідження правового та соціального-громадського феномену виникнення/відродження військового добровольчого руху в Україні як реакції самозахисту громадянського суспільства у 2014 р. на суспільну небезпеку та його ролі у збереженні незалежності й цілісності країни.

Аналіз досліджень. Тематиці досліджень добровольчого руху в Україні присвятили свої наукові праці відомі публіцисти, учені та громадські діячі, зокрема І. Бурдига, Ю. Бутусов, В. Гуменюк, Ю. Горліс-Горський, Є. Жеребецький, В. Зверев, О. Карп'як, С. Кривоніс, В. Кривошей, Ю. Макаров, І. Савка, Ф. Саганюк, О. Сацько, Ю. Стасюк, Д. Шурхало, І. Якубець та ін. дослідники. У публікаціях цих авторів досліджувалась різна проблематика утворення і становлення "добробатів", у т. ч. процеси соціально-психологічної реабілітації УБД, внесок добровольців у формування підрозділів територіальної оборони, вплив волонтерського руху, процес трансформації у ЗСУ та структури МВС.

Уже є потужний план мемуарної літератури з цієї тематики, є художні твори, побудовані на реальних подіях і з реальними людьми. Тому тематика опору громадянського суспільства зовнішній агресії потребує наукового осмислення і дослідження.

Виклад основного матеріалу. З початку російської агресії в березні 2014 року в Україні розпочав відроджуватися потужний добровольчий рух людей, які прагнули захищати країну зі зброєю в руках. Чисельність особового складу українських добровольчих формувань (*"добробатів"*) не була сталою, а в окремі проміжки 2014–2015 рр. становила близько 30–35 тис. осіб. У районах проведення АТО, згодом ООС, чисельність бійців-добровольців була меншою, тому що частина бійців перебувала на ротації; частина формувань залучалася до виконання завдань в інших регіонах України. Формування українських добровольчих формувань у 2014 р. переважно відбувалося за рахунок ресурсів місцевих державних органів влади, органів самоврядування, волонтерського руху тощо.

Унікальність волонтерського руху України співмірна з підтримкою населення Західної України бійців УПА у роки національно-визвольних змагань Другої світової війни, адже він забезпечував ключові аспекти потреб українських добровольчих формувань та ЗСУ (*державне забезпечення було недостатнім і невчасним*). Волонтери та експерти визначають 37 добровольчих батальйонів, що виникли під час агресії РФ на Сході України. Багато бійців *"добробатів"* поклали життя за рідну країну й увійшли до когорти Героїв України [5; 10]. Станом на липень 2021 року Україна втратила у цій війні понад 4 тис. 480 патріотів.

Розглянемо найвідоміші з "добробатів" та епатність й умови їх створення у певній хронологічній послідовності.

Формування добровольчого батальйону "Дніпро-1" розпочалось 14 квітня 2014 року із запису перших добровольців до батальйону патрульної служби міліції особливого призначення біля будівлі Дніпропетровської обласної державної адміністрації. Формування цього "добробату", що потім став підрозділом МВС, відбувалося з раніше створеного Полку національного захисту Дніпропетровської області з добровольців чоловічої статі віком 18–45 років. Основними критеріями відбору до лав збройного формування були: вік, фізич-

ний гарт, військова підготовка та "проукраїнські переконання". Перевага віддавалась особам, які вже проходили строкову службу в лавах ЗСУ чи СРСР (УРСР), УБД.

Створення "добробату" відбувалося за безпосередньої участі керівництва Дніпропетровської області. Через диверсії, які вчинялись терористами "ДНР-ЛНР" у сусідніх Донеччині та Луганщині, керівництво Дніпропетровської області вирішило формувати спецбатальйон прискореними темпами. І вже 28 квітня 2014 року обласне керівництво МВС звернулася із закликом до мешканців вступати до лав батальйону. Було переглянуто віковий ценз. До батальйону отримали змогу вступати особи віком до 50 років, що мали досвід військової служби та участі у бойових діях. Станом на 1 травня 2014 року до батальйону записались 42 добровольці з військовим досвідом, готові відразу заступити на службу і ще 200 чоловік подали заяви та після перевірки мали пройти прискорений двотижневий курс бойової підготовки. Мінімальний курс міліцейської підготовки включав у себе 50 годин теорії з наступними двотижневими практичними заняттями на полігоні [3; 10].

У липні 2014 року громадська організація, що виникла в столиці в часи Майдану Гідності – "Правий сектор", зніціював створення добровольчого воєнізованого формування для захисту територіальної цілісності та національної незалежності України. Добровольчий український корпус (ДУК) став частиною військово-політичного руху "Правий сектор", при цьому члени ДУК могли не належати до його членства. З початку перебування в зоні російської терористичної агресії на Сході бойові сили "Правого сектору" були об'єднані під назвою розвідувально-диверсійного батальйону з боротьби з тероризмом "Дніпро-2". ДУК "Правий сектор" має звияжний бойовий шлях – разом з іншими "добробатами" та ЗСУ звільнили від терористів Авдіївку, Красногорівку, Піски. Брالی участь у героїчній обороні Донецького аеропорту. З початку 2018 року утримують позиції близ Широкиного під Маріуполем. Бойовий дух та червоно-чорна символіка (*як добрий спадок героїв УПА*) наводить на ворога страх і стримує його. Наразі ДУК не є офіційним підрозділом силових відомств та використовує трофейну зброю, здобуту під час боїв у зоні проведення АТО [3; 9].

У травні 2014 року на території Луганщини для захисту від окупантів був створений з числа активістів Майдану Гідності, патріотично налаштованої молоді та чоловіків і жінок різного віку добровольчий батальйон "АЙДАР". Згодом він став надійним заслоном на шляху агресії РФ і брав участь у боях за північні та центральні райони Луганщини, у визволенні м. Щастя від сепаратистів (за участі батальйону у червні місто перейшло під повний контроль України). Також "добробат" "Айдар" визволив селище Лутугіне, вів бої в м. Рубіжному, на трасі Бахмутка, деблокував Луганський аеропорт, звільнив селище Георгіївку й перерізав важливу транспортну артерію для терористів Луганськ-Красний Луч. У серпні 2014 року наказом МО України було створено на базі добровольчого батальйону територіальної оборони "Айдар" штурмовий підрозділ ЗСУ для проведення спеціальних операцій у зоні АТО. А вже у вересні 24-й БТрО переформатовано у 24-й окремий штурмовий батальйон "Айдар" Сухопутних військ ЗСУ [5].

У травні 2014 року у м. Бердянську на підставі рішення МВС України про формування спеціальних підрозділів міліції з охорони громадського порядку із залу-

ченням до них цивільних осіб та людей, які мають досвід військової служби або пройшли прискорений, двотижневий курс підготовки при МВС, було створено добровольчий батальйон "Азов". У його заснуванні відіграли роль учасники двох ГО "Автомайдан" та "Патріот України". У травні 2014 року було оголошено про набір бійців до батальйону. А вже 17 вересня 2014 року було прийнято рішення розширити батальйон, перетворивши його на полк особливого призначення. 12 листопада 2014 року за рішенням міністра МВС України полк спеціального призначення "Азов" було переведено до складу Національної гвардії. Бійці "Азову" безпосередньо брали участь у бойових діях поблизу міст Маріуполя, Тореза, Шахтарська, Сніжного, Урзуфа. Крім цього, "Азов" взяв участь в операції зі звільнення Іловайська, визволив від окупантів п'ять населених пунктів на схід від Маріуполя: Павлопіль, Комінтернове, Бердянське, Широкине, Лебединське.

У квітні-травні 2014 року був сформований "добробат" "Донбас", а вже на базі 1-ої роти "Донбасу" було розпочато формування батальйону відновленої Національної гвардії України. Бійці батальйону звільняли від сепаратистів Піски, Миколаївку, Костянтинівку, Лисичанськ, брали участь у боях під м. Артемівськ та Попасна, а також у спецоперації зі звільнення Іловайська [5].

"Добробат" "ОУН" був сформований влітку 2014 року як зведений "Батальйон територіальної оборони м. Ніжин". Найбільший до цього часу за чисельністю окремий підрозділ ОУН перебував у складі батальйону "Азов". Саме "Азов" розглядався ОУН як база створення окремого підрозділу – "Азов-2" ("Азов-Січ"). Після відмови в державній реєстрації, Провід ОУН прийняв рішення приєднати батальйон до складу ДУК "Правого сектору". Назву батальйону було офіційно змінено – з "Ніжин" на "Батальйон ОУН". Бійці "ОУН" брали штурмом Савур-Могили. У березні 2015 року цей "добробат" отримав статус окремого підрозділу у складі ЗСУ (десантно-штурмова бригада).

14 серпня 2014 року з добровольців було сформовано 3-й добровольчий батальйон 79 Окремої десантно-штурмової бригади ЗСУ "Фенікс". Це був єдиний військовий підрозділ ЗСУ, сформований із добровольців.

Участь українських добровольчих формувань у бойових діях важко перецінити. Зокрема, це бої за Слов'янськ, курган Савур-могили, Донецький аеропорт, Вуглегірськ, Широкино, під Іловайськом. Аналіз боїв показав, що їх тісна взаємодія з регулярними підрозділами та частинами ЗСУ, МВС, НГУ забезпечувала визволення території від агресії РФ. Успіхів "добробати" досягали переважно тоді, коли їхніми противниками були підрозділи, підготовка та озброєння яких були майже рівнозначні, зазвичай це було весною-влітку 2014 року, до масового вторгнення на територію України військ та бойової техніки РФ [3; 5].

Звертаємо увагу на унікальність діяльності та виняткову роль у речовому, продовольчому, технічному забезпеченні українських збройних формувань волонтерських організацій, фактичну їхню участь як постачальників (виконували роль держави – забезпечення фронту) у бойових діях у ході АТО-ООС та процес їх інтеграції до сектору безпеки та оборони України. Основними напрямками волонтерської допомоги війську, у т.ч. українським добровольчим формуванням, були речове і продовольче забезпечення, а також постачання ліків, транспорту.

Окремим напрямом жертовної роботи волонтерів є створення формувань "госпітальєрів" – команд волонтерів-медиків, що надавали первинну медичну допомогу пораненим бійцям і доставляли їх до медичних частин.

Експерти зазначають – понад 80 % добровольців збройних формувань на початку АТО не мали бойового та військового досвіду. З осені 2014 року в українських "добробатах" було налагоджено обов'язкову бойову підготовку. До процесу навчання та передавання досвіду участі у бойових діях, вузько професійних та технічних знань залучалися штатні відомчі фахівці, а також на добровільній основі фахівці, інструктори, волонтери, зокрема й іноземці [1–3; 5; 10].

Загалом утворення "добробатів" відбувалось порізному залежно від того, хто був ініціатором їх створення – органи публічної влади, політичні сили, ГО чи самоорганізовані громадяни. Іноді цей процес був добре організованим, а іноді надто стихійним. Насамперед процес залежав від рішучості, професійності й патріотизму місцевих керівників органу публічної влади, громади, правоохоронних та військових структур. Адже комплектування добровольчих формувань відбувалося з дотриманням принципу добровільності та добродійності.

Особливість батальйонів територіальної оборони (*багато з них стали базою для створення "добробатів"*) у тому, що в законах визначено – людськими ресурсами в особливий період забезпечує військомат. А військомати в перший період прояву агресії на Сході України до цих батальйонів направляли переважно добровольців. Коли їх не було, мобілізували потрібних фахівців з необхідною військово-обліковою спеціальністю. Але в цей час здебільшого добровольці самі приходили до військоматів і вимагали призову та направити на захист Вітчизни. Деякі керівники військоматів саботували цей процес і виявились українофобами.

На сьогодні добровольчий рух, сформований ним збройні формування інтегровані в структуру МО України, МВС та Національної гвардії України, а керівниками військоматів вже є переважно офіцери – учасники російсько-української гібридної війни на Сході України.

Навколо добровольчих батальйонів, що брали й беруть участь в АТО-ООС на сході України, виникло дуже багато суперечностей, які пов'язують із агресивною пропагандою російських ЗМІ, які створюють картину про солдатів "добробатів", як про "фашистів". У риторичі, яку вживають російські ЗМІ, новий уряд у Києві називають "хунтою", а "добробати" отримали назву "карателів". Постійним використанням цієї назви проросійські ЗМІ намагаються нав'язати громадськості аналогію з'єднання українських добровольчих батальйонів з формуваннями часів Другої світової війни, які тероризували цивільне населення.

Пропаганда агресора, що апелює до реалій часів Другої світової війни, спрямована насамперед до "внутрішнього" одержувача, тобто до самих росіян, оскільки сучасна національна і державна позиція громадян РФ спирається на міфологізацію героїчної боротьби Червоної армії з фашизмом під час "Великої вітчизняної війни" (*така назва подій Другої світової війни була прийнята на пострадянському просторі*). "Звернення до понять тієї війни є високоефективною процедурою, бо пересічний росіянин, який має доступ до поданої таким чином інформації, сприймає конфлікт, що відбувається в Східній Україні, крізь через призму всього того, що він знає з історії про злочини, що здійснювали-

ся фашистами, – і крізь через цю призму починає також сприймати українців, які борються за цілісність своїх кордонів" [10]. Таким чином, Кремль отримує у власній країні схвалення збройної агресії проти "братньої" України. Оскільки важко пояснити масовий опір українців проти керованого з Москви сепаратизму, а також повсюдні антиросійські настрої, новий уряд у Києві представляється в російських медіа як "хунта" – військовий режим, агресія якого спрямована проти власного народу у Східній Україні, а добровольчі батальйони представлені як головний інструмент цього режиму [10].

Насправді добровольчі батальйони є "продуктом" нового громадянського суспільства, яке зародилося на Майдані. За умов паралічу рішень в українській армії, який був помітний на початковій стадії АТО, солдати добровольчих батальйонів взяли на себе основні удари сил ворога, часто діяли за принципом доконаних фактів і з відчуттям, що держава їх не підтримує. Роль держави в цей період взяло на себе суспільство. Амуніція, обмундирування, шоломи, захисні бронезилети, запаси продовольства, спальні мішки – власне, усе, часто включно зі зброєю, було придбане за кошти українців і самих бійців.

Величезна кількість волонтерів піклувалася про те, щоб солдати мали цей мінімум необхідних їм речей, продуктів та пристроїв [1].

За сім років перманентної війни українська армія розправила плечі, тож у владних колах, вочевидь, вирішили, що в разі масштабної ескалації бойових дій послуги добровольців державі більше не знадобляться.

Така позиція містить суттєві прорахунки. По-перше, феномен добровольчого руху надто глибоко вкоренився в українському суспільстві. Тому новий можливий етап агресії РФ може спричинити "реставрацію" цього явища в масштабах 2014 року. По-друге, ветеранська спільнота завжди є тим середовищем, у якому опозиційні настрої знаходять сприятливий ґрунт. Наприклад, свого часу ветерани війни між Хорватією та Сербією очолили виступи проти співпраці національних урядів з Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії, які охопили обидві держави. Для української влади своєрідним тестом є Мінський процес, адже будь-які дії, поступки Росії та сепаратистам сприйматимуться в суспільстві як неприкрита зрада воїнів АТО, які потом і кров'ю відстояли суверенітет України [1; 3; 5; 10].

Розглядаючи військово-історичний аспект, слід зауважити, що добровольчі військові формування неодноразово доводили свою високу ефективність та завдавали супротивнику відчутних втрат, а потребували при цьому мінімум ресурсних витрат. Яскравими історичними прикладами можна відзначити військові перемоги добровольчої армії під командуванням Нестора Махна, потужні тактичні перемоги Української повстанської армії (УПА) під час Другої світової війни, і її вдалі військові дії у боротьбі за незалежність України аж до середини п'ятдесятих років минулого сторіччя. У новітній історії добровольчі формування Чеченської республіки практично перемогли регулярну армію Російської Федерації під час першої російсько-чеченської війни 1994–2000 рр.

У свою чергу, особливим розділом у військово-історичну науку слід вписати дії Українських добровольчих батальйонів під час агресивної війни Російської Федерації проти України, що точиться з початку 2014 р. й до сьогодні. Саме ці добровольчі підрозділи – "Азов"; "Айдар"; "Донбас"; "Дніпро"; 25 БТрО "Київська Русь";

39 БТрО "Дніпро-2"; 40 БТрО "Кривбас" та інші, яких в Україні налічувалось більше ніж тридцять, зупинили наступ російських регулярних військ у 2014 році.

Водночас окремі українські політики й "правознавці" постійно намагаються нав'язати громадськості дискусію щодо правочинності таких військових формувань. На нашу думку, це пряме намагання розколоти українське суспільство з метою суттєвого послаблення національної безпеки України. Розглянемо ж процес формування добровольчих батальйонів з боку виключно чинного українського законодавства. Отже, Конституція України (ст. 17) прямо наголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом [4]. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України (Ст. 65) [4]. На жаль, Конституційний Суд України не тлумачить окремо норму, що забороняє створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом, а чинним законодавством окремо не врегульовано порядок дій власне українського народу під час збройного нападу на Україну за умов неможливості ЗСУ ефективно виконувати обов'язки із захисту держави в повному обсязі. Тому, спираючись на інші норми Українського законодавства, спробуємо визначити не тільки законність і необхідність, а й прямиї обов'язки громадян утворювати самостійно військові формування у разі збройної агресії проти України.

ЗУ від 19 червня 2003 року "Про основи національної безпеки України", що був чинним станом на 2014 рік, а втратив чинність 21.08.2018 р., визначав, що суб'єктами забезпечення національної безпеки, серед інших, є громадяни України та об'єднання громадян (Стт. 4) [8]. ЗУ від 21 червня 2018 року "Про національну безпеку України" [9], чинний зараз, не містить положень щодо суб'єктів забезпечення національної безпеки України, що, на нашу думку, є суттєвою прогалиною чинного законодавства України.

Але, незважаючи на те що, на нашу думку, законодавець у повному обсязі не врегулював такий важливий аспект для держави, як збройний опір агресору всім українським народом, як того вимагає Конституція України, вважаємо за необхідне розглянути цю проблематику ще й через призму кримінального законодавства України. Отже, статтею 39 Кримінального кодексу України визначено, що не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в цій ситуації не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Також особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрозувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці [6].

Таким чином, аналіз вище викладених норм чинного законодавства України дає підстави дійти висновку, що

створення, стихійно, у 2014 році добровольчих військових формувань, принципово не суперечить законодавству України.

Також вважаємо, що для підсилення безпеки держави було б доцільно вивчити й досвід країн, де питання збройного опору агресору на законодавчому рівні вирішено більш вдало. Наприклад, Законом Литовської Республіки від 17 липня 2000 р. № VIII-1856 "Про Збройну оборону та стійкість до агресії" зазначено, що в разі агресії збройний захист Литовської Республіки є безумовним. Це не може бути пов'язане з масштабами агресії та будь-якими іншими умовами. Ніщо не може обмежити право нації та кожного громадянина чинити опір агресору чи окупанту. Литва захищає та протистоїть агресії, не чекаючи міжнародної допомоги. Збройні сили та громадяни Литовської Республіки можуть протистояти агресії у всіх доступних і не заборонених формах загальновищаних норм міжнародного права: військова оборона, партизанські дії, непокоря цивільних осіб та інші засоби. Від самого початку агресії чи окупації дії непокори та громадянського опору громадян Литовської Республіки, а також їх збройний опір агресору чи окупанту є законними [7].

Висновки. Утворення в Україні у 2014 році добровольчих батальйонів було не тільки вкрай необхідним, а й цілком законним. Ці батальйони в найбільш критичний час для держави фактично врятували Україну від окупації її південно-східних територій регулярними військами Росії. Також вважаємо, що Україна конче потребує законодавчого врегулювання питань збройного опору агресору, за прикладом Литовської Республіки.

Розгортання дискусій з приводу законності заснування "добробатів", на нашу думку, є намаганням розколотити українське суспільство з метою суттєвого послаблення національної безпеки України.

Повертаючись з фронту, українські добровольці опиняються в країні бутафорій – реформи продовжують буксувати, антикорупційні потуги влади нагадують "боротьбу з вітряками", у ЗМІ маховик істерії тим часом розкручують політики-популісти, особливо напередодні виборчих баталій. У таких реаліях окремі зусилля, направлені на забезпечення прав ветеранів АТО та їх реабілітацію в межах Цільового фонду НАТО або ініціативи щодо створення профільного Міністерства схожі на імітацію розв'язання проблеми [10].

Безвідповідальна позиція владних кіл і політсил, які імітують опозицію, лише натягує пружину суспільного невдоволення. Акумулявати протестний потенціал добровольців могли б парламентські представники останніх. Однак виступити на минулих виборах однією платформою провідники добровольчого руху не зуміли – на заваді стали особисті амбіції та розбіжності в ідеологічних установах. Натомість політичні партії, які під час минулої електоральної кампанії використали народний кредит довіри до добровольців для нарощування власних рейтингів, швидко забули про інтереси сьогоденних та вчорашніх добровольців. Та й самі учасники цієї війни, що стали парламентарями, у парламенті не змогли згуртуватись та виступити єдиним фронтом.

Список використаних джерел

1. Ворона П. Феномен добровольчого руху в Україні, як реакція громадянського суспільства на загрозу безпеці держави з боку Російської Федерації. *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: збір-*

ник матеріалів круглого столу до Дня захисника України, Київ, 17 жовтня 2018 року. Київ, 2018. С. 13–19.

2. Гуральська А. Звіт: Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності. Відкритий діалог URL: <https://ua.odfoundation.eu/a/6444.zvit-dobrovolchi-batalyoni-viniknennya-diyal-nist-superechnosti>.

3. Катерина Гладка та ін. Добробати: історія подвигу батальйонів, що врятували країну. Харків, 2016. 568 с.

4. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

5. Кравченко С. Добровольчі батальйони: від виникнення до підпорядкування ЗСУ чи Нацгвардії. *Тиждень.ua*. URL: <https://tyzhden.ua/News/132877>.

6. Кримінальний Кодекс України, Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001, № 25–26, ст. 131, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

7. Про Збройну оборону та стійкість до агресії. Закон Литовської Республіки від 17 лип. 2000 р. № VIII-1856. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106093/CPFMICYsmR>.

8. Про національну безпеку України, Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

9. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 черв. 2003р. № 964-IV, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 39, ст.351). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

10. Солов'ян В. Українські добробати – нелегали у власній державі // *Время*. [Електронний ресурс]. URL: <http://timeua.info/post/oborona-i-bezopasnost/ukra-ns-k-dobrobati-nelegali-u-vlasnj-derzhav-08361.html>

References

1. Vorona P. Fenomen dobrovolchoho rukhu v Ukrayini, yak reaktsiya hromadyanshogo suspilstva na zahrozu bezpetsi derzhavy z boku Rosiyskoyi Federatsiyi [The phenomenon of the voluntary movement in Ukraine as a reaction of civil society to the threat to state security from the Russian Federation] // *Rol derzhavy ta hromadskoho sektoru v sotsialnyi adaptatsiyi peremishchenykh osob iz zony ahresiyi RF ta uchasnikiy ATO: zbirnyk materialiv kruhloho stolu do Dnya zakhysnyka Ukrayiny, Kyiv, 17 zhovtnya 2018 roku / Za zah. red Voytovych R., Vorony P. – Kyiv, TOV "Vydvaynychy dim "ArtEk", 2018. p. 13-19 [Ukraine].*

2. Huralska A. Zvit: Dobrovolchi batalyony. Vynyknennya, diyalnist, superechnosti, [Volunteer battalions. Occurrence, activity, contradictions] // *Vidkrytyy dialoh*. URL:<https://ua.odfoundation.eu/a/6444.zvit-dobrovolchi-batalyoni-viniknennya-diyal-nist-superechnosti> [Ukraine].

3. Dobrobaty [Tekst]: [istoriya podvyhu batal'yoniv, shcho vryatulyv krayinu] [the story of the feat of the battalions that saved the country]/ [Kateryna Hladka ta in.; peredm. A. Avakova]. KH.: Folio, 2016. 568 s. [Ukraine].

4. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine] pryinyata na pyatyi sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny 28 chervnya 1996 roku (Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 1996, № 30, st. 141), URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [Ukraine].

5. Kravchenko S. Dobrovolchi batalyony: vid vynyknennya do pidporядkuvan-nya ZSU chy Nats-hvardiyi [Volunteer battalions: from the origin to the subordination of the Armed Forces or the National Guard] // *Tyzhden.ua*, URL: <https://tyzhden.ua/News/132877> [Ukraine].

6. Kryminalnyy Kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine], Zakon Ukrayiny vid 5 kvitnya 2001 roku № 2341-III, (Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 2001, № 25-26, st.131), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [Ukraine].

7. Pro Zbroynu oboronu ta styikty do ahresiyi, [About Armed Defense and Resistance to Aggression], Zakon Lytvovskoyi Respubliky vid 17 lyp. 2000 r. № VIII-1856, URL:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106093/CPFMICYsmR>. [Latvija].

8. Pro osnovy natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny [On the foundations of national security of Ukraine]. Zakon Ukrayiny vid 19 cherv. 2003 r. № 964-IV, (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2003, № 39, st.351), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [Ukraine].

9. Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny [On the national security of Ukraine] Zakon Ukrayiny vid 21 cherv. 2018r. № 2469-VIII, (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2018, № 31, st.241), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [Ukraine].

10. Solovyan V. Ukrayinski dobrobaty – nelehaly u vlasniy derzhavi [welfare – illegals in their own country] // *Vremya*, URL: <http://timeua.info/post/oboro-na-i-bezopasnost/ukra-ns-k-dobrobati-nelegali-u-vlasnj-derzhav-08361.html> [Ukraine].

Отримано: 03.12.2021
Ухвалено до друку: 29.12.2021
Опубліковано: 31.01.2022

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Public Administration, 1(15), 5-10.

UDC: 351.

DOI: doi.org/10.17721/2616-9193.2022/15-1/9

Petro Vorona, PHD, doctor of Public Administration, Prof.,
chairman of the All-Ukrainian Union of Veterans
"Brotherhood of the Phoenix Battalion",
head of the grant department National Research Fund of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Leonid Bobrytsky, Candidate of Law, assistant-consultant of the People's Deputy of Ukraine, Kyiv, Ukraine

LEGAL PHENOMENON OF THE VOLUNTEER MOVEMENT IN UKRAINE, AS A REACTION OF SELF-DEFENSE OF CIVIL SOCIETY IN 2014

The article examines the military-historical aspect of the emergence and legal phenomenon of the revival of the volunteer movement in Ukraine, as a response and self-defense against Russian aggression in eastern Ukraine. The legal aspect of legality of formation and activity of public paramilitary formations is considered.

The stages of creation of the most famous and effective volunteer battalions, their participation in repelling Russian aggression have been studied. It is proved that the formation of volunteer battalions in Ukraine in 2014 was not only extremely necessary, but also completely legal, although it did not fully comply with the legal field.

The authors note that the battalions, at the most critical time for the state, saved Ukraine from the occupation of its southeastern territories by regular Russian troops. It is noted that Ukraine desperately needs a legislative settlement of the armed resistance to the aggressor, following the example of the Republic of Lithuania.

According to the authors, the development of discussions on the legality of the establishment of "welfare" is an attempt to split Ukrainian society in order to significantly weaken Ukraine's national security. Emphasis is placed on the danger of manipulation by certain political forces on the issue of adaptation to the peaceful life of anti-terrorist operation participants and their use as a protest electorate.

Keywords: public authorities, local self-government, national security, civil society, volunteer battalions, Russian aggression in eastern Ukraine; Armed Forces of Ukraine, separatism, military aggression.